

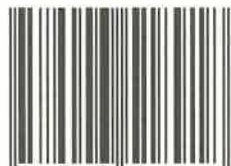
LYRISCH EN BEVLOGEN

God bestaat. Voor Anselmus van Canterbury (1033-1109) staat dat vast. Maar hoe kun je Gods bestaan bewijzen? Daarover schreef hij een beroemde tekst, die zich laat lezen als een indringend gebed.

God is voor Anselmus 'datgene waarboven niets gedacht kan worden'. In zijn betoog wisselt hij argumenten af met bevlogen, lyrische passages. Die krijgen in deze vertaling de volle aandacht. Godsbewijzen zijn vergankelijk, maar Godsverlangen is van alle tijden.

"Ik smeek U, Heer,
hongerig begon ik mijn
zoektocht naar U,
laat mij niet stoppen zonder van U
te hebben mogen proeven!"

ISBN 978 90 435 1891 8

9 789043 518918

ANSELMUS VAN CANTERBURY

Ondenikbaar dat U niet bestaat

K O K

ANSELMUS VAN
CANTERBURY

Ondenikbaar dat U niet bestaat

VERTAALD DOOR VINCENT HUNINK
INGELEID DOOR WIM VERBAAL

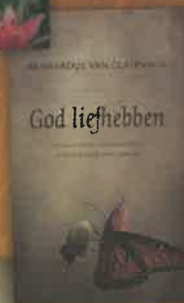

ANSELMUS VAN CANTERBURY *Ondenkbaar dat U niet bestaat* KOK

“Kom, kleine mens,
laat je beslommeringen
even wat ze zijn,
verberg je een moment
voor je rumoerige gedachten.
Leg je zware zorgen aan de kant
en zet je vermoeiende taken opzij.
Neem een weinig tijd voor God
en rust een weinig uit in Hem.
Ga in de binnenkamer van je hart,
sluit alles buiten behalve God en
wat je helpt Hem te zoeken,
doe je deur dicht en zoek Hem.”

Parels van christelijke spiritualiteit

ONDENKBAAR DAT U NIET BESTAAT

ANSELMUS VAN
CANTERBURY

Ondenikbaar dat U niet bestaat

VERTAALD DOOR VINCENT HUNINK
INGELEID DOOR WIM VERBAAL

uitgeverij

© 2011 Uitgeverij Kok – Kampen
www.kok.nl

Omslagontwerp en boekverzorging Garage BNO

ISBN 978 90 435 1891 8
NUR 707

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

.....

Inleiding 7

ONDENKBAAR DAT U NIET BESTAAT 17

Voorwoord 19

1. GODS BESTAAN (1-4) 23

2. WAT GOD IS (5-13) 37

3. GOD ALS HET ALLERHOOGSTE (14-26) 49

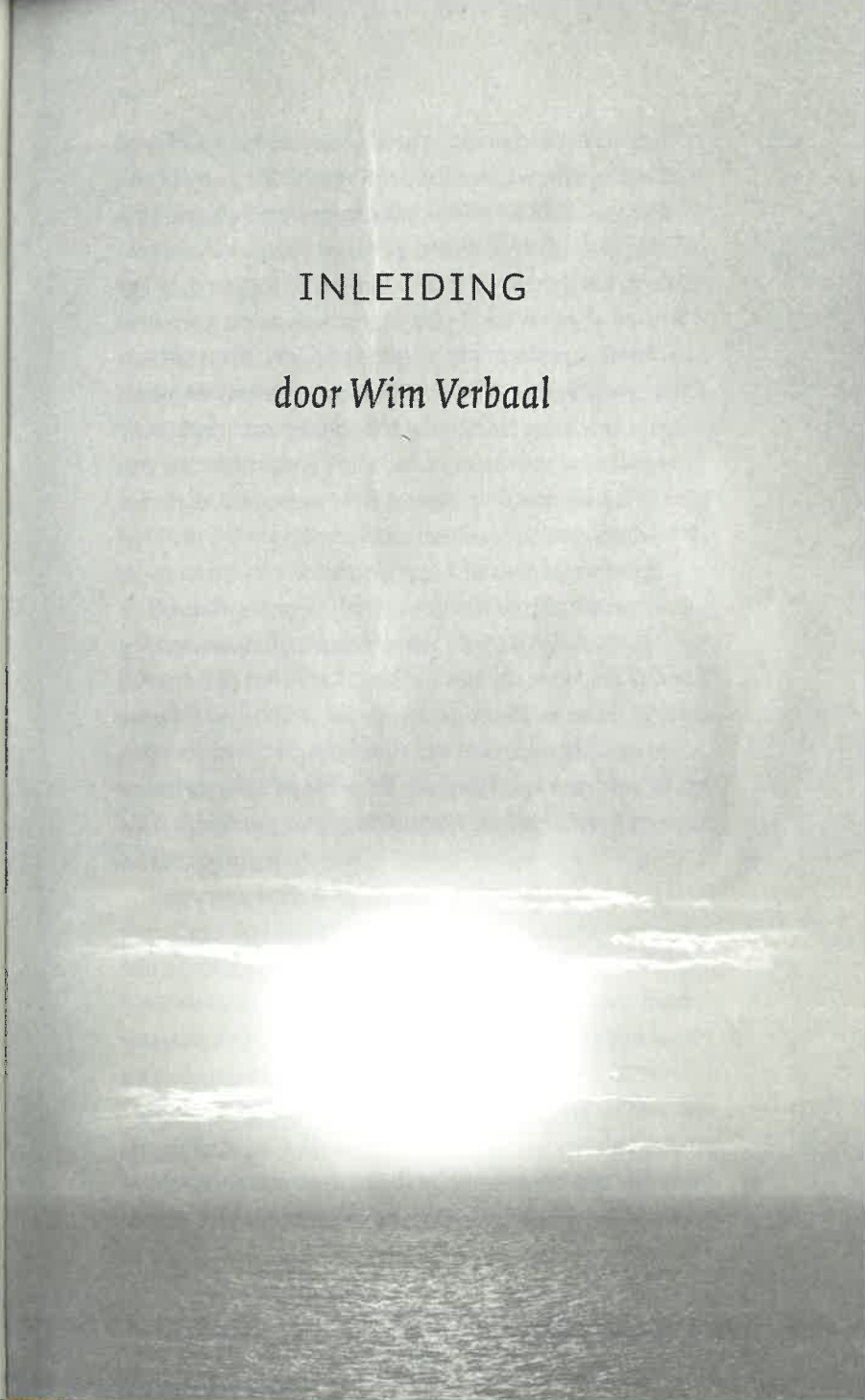
Noten 74

Over de vertaling 75

Over de samenstellers 79

INLEIDING

door Wim Verbaal

Revoluties hebben niet alleen plaats in grote woorden. Een kleine gedachtesprong heeft soms verder reikende gevolgen dan een bestorming van de Bastille. Het traktaatje waarvan u de vertaling in handen hebt, kan met de voetstap vergeleken worden die in de bergen wat gruis in beweging zet en daarmee de echo's tot ver in de omtrek wakker roept. Wat hier gebeurt lijkt minimaal. Desondanks betekende het een volstrekt nieuwe wending in het West-Europese denken, dat nooit meer gelijk kon zijn aan wat voorafging. Het revolutionaire ligt misschien niet in de inhoud, al blijft die ook moderne denkers bezig houden. Belangrijker lijkt de intellectuele stap die hier is gezet en die een definitieve breuk inhield met vroeger.

De auteur behoort tot die waarachtige Europese geesten waar dit continent voor 1800 zo rijk aan was. Afhankelijk van de nationaliteit van wie over hem spreekt, staat hij bekend als Anselmus van Aosta, waar hij in 1033 geboren werd, als Anselmus van Bec, waar hij in 1059 intrad en prior en abt werd, als Anselmus van Canterbury, waar hij in 1093 tot aartsbisschop benoemd werd en waar hij in 1109 stierf.

Binnen de kerk is hij Sint Anselmus, de *Doctor Magnificus*. Deze titel heeft hij te danken aan zijn lering en aan zijn geschriften. In zijn eigen tijd genoot zijn *Cur Deus homo* de meeste achting. Het was ook zijn grootste boek, waaraan hij in Engeland begon in 1094 en dat hij in ballingschap in Italië in 1098 voltooide. Het behandelt de vraag naar de noodzaak voor God om mens te worden in Jezus Christus. Anselmus wees de stelling van de Kerkvaders af als zou de duivel door de zondeval een blijvend recht op de mensen hebben verworven dat enkel doorbro-

ken kon worden wanneer hij zich aan een onschuldige, Christus, vergreep. Daarvoor in de plaats legde hij de grondslagen voor de satisfactieer: de Zoon zou zich uit medelijden voor de mensen vrijwillig opgeofferd hebben om genoegdoening te geven voor de zondeval.

Uit deze accentverschuiving binnen de interpretatie van de Menswording zijn twee belangrijke kenmerken voor Anselmus van belang. Om te beginnen legt hij een grote nadruk bij de individuele verantwoordelijkheid van ieder mens in navolging van Christus. Doorslaggevend daarbij is de affectieve band tussen mensen onderling en tussen de mens en God. Deze warme zijde van zijn persoonlijkheid spreekt de moderne mens wel het meest in hem aan. Zelf gaf hij hier misschien het duidelijkst uiting aan in de brieven uit zijn periode als prior en abt van Bec.

Och, je wist zo goed als ikzelf hoeveel ik van je hield, al wist ik dat zelf eigenlijk niet eens. Hij die ons gescheiden heeft, leerde me hoeveel ik van je hield. Een mens heeft volstrekt geen weet van goed of kwaad, als hij ze niet eerst allebei ervaren heeft. Je was nooit weg van me en ik kon dus niet weten hoe dierbaar het me was bij jou te zijn en hoe bitter om zonder je te zijn. (Brief 84 aan de monnik Gislebertus)

Vergelijkbare woorden klinken telkens in de brieven op. Zij laten een zo gepassioneerde band van Anselmus met zijn monniken zien, dat de achterliggende logica nogal eens over het hoofd wordt gezien. Anselmus gebruikt namelijk bewust deze sterke vriendschapstaal om de band binnen de mannengemeenschap van zijn klooster hechter

te smeden. Dit doet echter niets af aan de oprechtheid van zijn gevoelens.

Even gepassioneerd klinkt hij in de werken die zijn andere zijde laten zien. Anselmus was ook een pionier in de opkomende dialectica. Al zijn werken gehoorzamen aan een onverbiddelijke logica. Daarbij valt vooral een element op: hij heeft geen angst om afstand te nemen tot de traditie. In zijn traktaat over de Menswording volgt hij niet langer het antieke rechtsgevoel, zoals dit bij de Kerkvaders de doorslag had gegeven. Hij kiest resoluut voor een nieuwe oplossing, gerechtigheid uit liefde, die later als officiële leer door de Kerk aanvaard zou worden.

In zijn weigering om het gezag van de traditie voetstoots aan te nemen toont Anselmus zich een kind van zijn tijd. Al vroeg werd hij ook met de gevaren die dit inhield geconfronteerd. Waarschijnlijk besloot hij in 1059 te Bec in te treden op grond van de roem van Lanfranc, die er aan het hoofd van de school stond. Lanfranc was sinds verscheidene jaren verwickeld geraakt in de eucharistische controverse met Berengarius van Tours, meester aldaar in de dialectica. Berengarius' lering over het symbolische gehalte van het altaarsacrament had ook Lanfranc kortstondig in de problemen gebracht. In 1059 werd Berengarius de eerste maal op een synode in Rome veroordeeld. Toch zou Lanfranc pas tussen 1066 en 1070 een verdedigingsschrift tegen de meester publiceren. Het is niet onwaarschijnlijk dat hij daarbij steun heeft gotten van zijn meest geniale leerling.

Lanfranc deed in zijn werk nog een beroep op het gezag van de traditie en van de Kerkvaders, maar ondersteunde dit door eigen argumenten. Anselmus zou

een beslissende stap verder gaan. Tussen 1076 en 1078 voltooide hij twee kleinere geschriften. In het eerste dat bekend zou worden onder de titel *Monologion* ('Alleen-spraak'), vertelt hij hoe zijn monniken hem hebben uitgedaagd om over het wezen van God te schrijven zonder hierbij terug te vallen op het gezag van de Bijbel. Zij wilden een bewijsvoering in heldere stijl, met voor de hand liggende bewijzen en volgens een eenvoudige argumentering. Daarmee ontstond het eerste betoog over God sinds de Oudheid dat enkel en alleen op de menselijke rede berustte.

Anselmus wilde het hierbij niet laten. Uiteindelijk vond hij zijn betoog te ingewikkeld. Hij had te veel argumenten nodig, te veel bewijzen, te veel gedachteconstructies. Dit kon allemaal niet in overeenstemming zijn met de eenvoud die Gods wezen eigen moest zijn. Er moest een enkel argument bestaan dat heel Gods essentie kon aantonen en dat zelf geen verdere ondersteuning nodig had. De zoektocht naar dit ene argument leidde uiteindelijk tot het traktaatje in deze uitgave, het *Proslogion* ('Toespreking'), met Anselmus' fameuze ontologische Godsbewijs.

Wat houdt dit 'ontologisch Godsbewijs' feitelijk in? Anselmus wilde met zijn ene argument bewijzen 'dat God werkelijk is'. Heel zijn betoog richt zich dan ook op het 'zijn' van God. De genialiteit van zijn argument is het gegeven dat zijn bewijs in de bewijsvoering besloten ligt en dat deze ook verder alle vragen dekt die naar het wezen van God gesteld kunnen worden. Voor de moderne geest komt dit als een cirkelredenering over en als zodanig is het Godsbewijs in de latere filosofie ook telkens weer uit-

gelegd. Desondanks blijven de eenvoud en de doorzichtigheid van de gedachtegang tot in onze tijd fascineren.

Het is niet eenvoudig vast te stellen waaraan deze fascinatie te danken is. De bewijsvoering zelf zal tegenwoordig nog maar weinigen kunnen overtuigen. Nu lijkt dat ook niet Anselmus' eerste bedoeling. Weliswaar creëert hij in zijn betoog een tegenstem, de dwaas uit psalmen 13 en 52, die zegt 'in zijn hart': 'Er is geen God.' Wanneer deze tegenstem een daadwerkelijke verdediger vindt in Gaunilo, monnik te Marmoutier, reageert Anselmus enthousiast omwille van de weerklink, maar laat hij toch ook duidelijk verstaan dat er geen sprake kan zijn van de dwaas uit de psalmen.

In deze kritieken op mij is niet dezelfde dwaas aan het woord tegen wie ik het in mijn werkje heb opgenomen. Het is de stem van iemand die niet dwaas is en als katholiek spreekt voor de dwaas. Ik mag dus mijn antwoord geven aan de katholiek. (Antwoord van Anselmus aan Gaunilo 1)

Anselmus wil met zijn Godsbewijs dus niet het sluitende bewijs leveren voor ongelovigen dat God bestaat. Hij spreekt voor wie gelooft, maar hij wil aantonen dat dit geloof niet passief mag zijn. Geloof is volgens hem leeg zolang het enkel gebaseerd is op een gedwee navolgen van de overlevering. Hij wil de gelovige laten zien dat hij ook zonder een ingewikkelde dialectische redenering tot een intellectuele zekerheid kan komen in hetgeen hij gelooft. Geloof is niet rede-loos, het is in staat zichzelf vanuit zichzelf te verklaren.

De cirkelredenering lijkt dus door Anselmus gewild. In de zekerheid van het geloof vindt hij het argument dat deze zekerheid onderbouwt. Maar zoals gezegd wil hij ook niet in eerste instantie ongelovigen overtuigen. Hij wil in de eerste plaats de redelijkheid van het geloof aantonen en zo bewijzen dat het geloof niet in botsing hoeft te komen met het verstand. Het verstand is wel degelijk in staat om het geloof te bevatten. Daarmee heeft Anselmus de radicale stap gezet die de West-Europese rede definitief heeft ontvoogd van blinde gehoorzaamheid aan de traditie.

Deze stap hield echter ook een gevaar in. Door te laten zien dat het geloof door het verstand bevat kan worden, plaatst Anselmus onmiddellijk het verstand boven het geloof. Wanneer Gods wezen door de menselijke rede uitgelegd en 'begrepen' kan worden, betekent dit, volgens Anselmus' eigen woorden, dat 'wat hij begrijpt bestaat in zijn begrip' (blz. 33). Dat zou dan even goed impliceren dat Gods wezen binnen het menselijke begrip bestaat en dus dat 'het scheepsel zou uitstijgen boven zijn Schepper'. 'Wat ronduit absurd is.' (blz. 34).

Dit gevaar is Anselmus uit de weg gegaan door de geniale formulering van zijn ene argument. Want 'het hoogst denkbare' is door hem opgevat en uitgelegd als een open en dynamische definitie, als een argument dat zichzelf in zichzelf overstijgt. Het verstand kent inderdaad geen grenzen in zijn bevattingvermogen, in de mate dat het in staat is zich van concrete voorstellingen te bevrijden en tot abstractie te komen. Als zodanig zou het dus inderdaad Gods wezen kunnen omvatten. Anselmus nu stelt ditzelfde verstand voor de opgaven om

steeds zichzelf te overtreffen, want 'het hoogst denkbare' is altijd 'hoger' dan het verstandelijk hoogst denkbare. Zo dwingt Anselmus' ene argument het verstand tot een voortstuwende spiraal die zich door geen grens laat inperken en waar de rede uiteindelijk nog enkel het geloof heeft om op voort te gaan. Zo blijft het geloof toch meester van de rede.

Ondanks de logische grondslagen is Anselmus' Godsbewijs dan ook bovenal een retorische bewijsvoering. Zijn vertrekpunt vormt de taal als het werktuig van de rede. Door zijn betoog op te bouwen volgens een aan de taal inherente consequentie weet hij de rede met haar eigen logica te strikken. Anselmus laat zich in zijn Godsbewijs niet alleen kennen als de meester in de dialectica maar zeker zo goed als de taalkunstenaar die hij was.

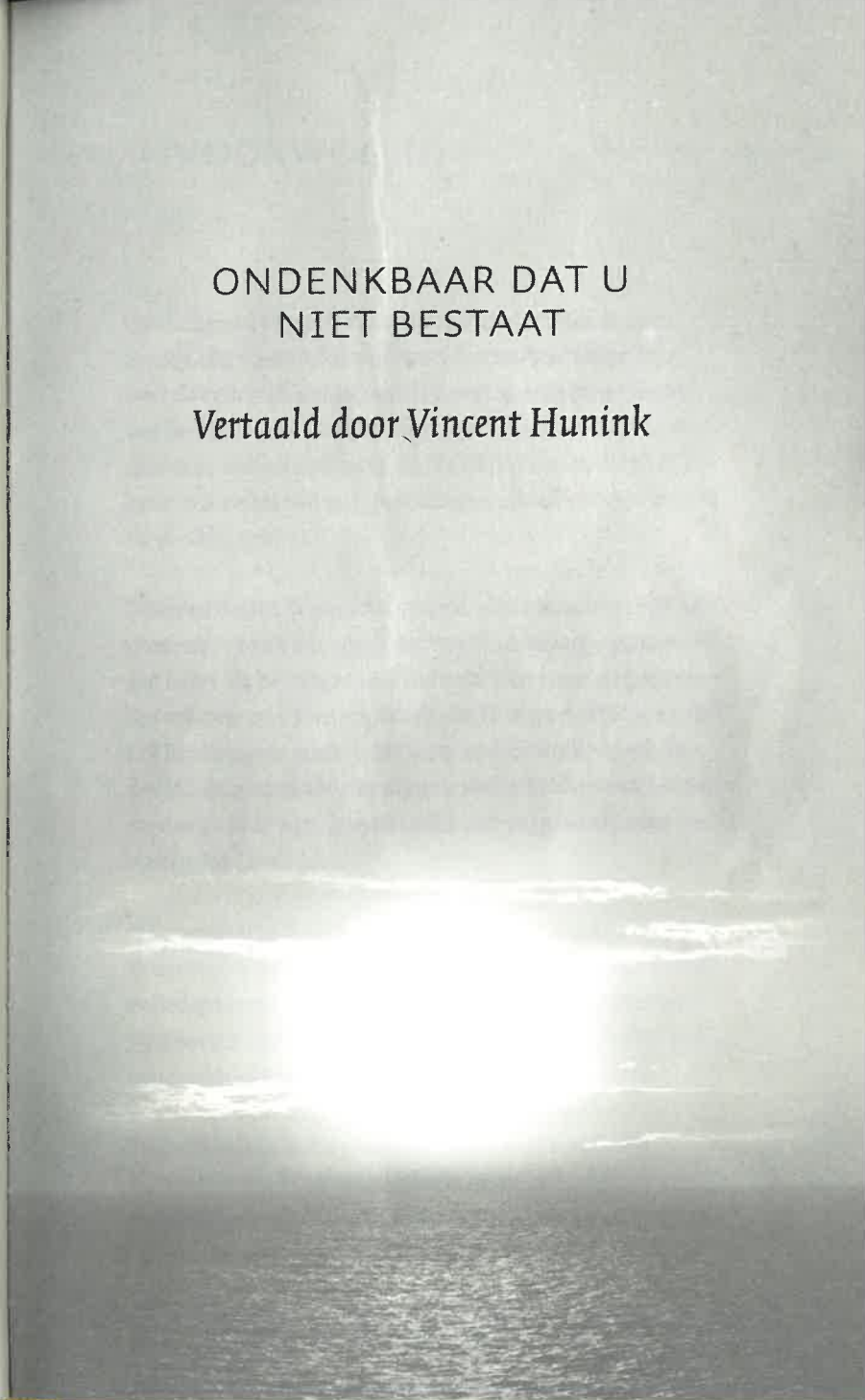
Misschien ligt voor de gemiddelde huidige lezer het grootste plezier wel minder in de logische argumentatie dan in de verwoording van de tekst. Want het blijft een genoegen om Anselmus te lezen en zijn vaardigheid in het gebruik van de taal te smaken. Niet in het minst dragen de bijna hymnische paragrafen hiertoe bij. Het openingshoofdstuk is terecht beroemd omwille van de gepassioneerde en affectieve toon die hij hierin aanneemt, ditmaal tegenover God. Dergelijke passages breken telkens weer de rationeel logische lijn van het betoog en geven aan het hele geschrift bijna een confessioneel karakter in de lijn van Augustinus' *Belijdenissen*.

Intussen is het even gevaarlijk zich door de affectiviteit van dergelijke paragrafen te laten vangen als door de schijnbaar sluitende logica. Anselmus blijft in zijn schijnbaar affectieve uitlatingen de dialecticus zoals hij

in zijn logische betoog altijd de redenaar is. Hij weet heel goed wanneer en waarom hij van toon moet veranderen. En het model van Augustinus is niet ver weg. Het *Proslogion* schildert evenals de *Belijdenissen* de queeste van een mens. Ging het bij Augustinus misschien vooral om een zoeken naar God in zichzelf, bij Anselmus is het een zoeken geworden naar zichzelf in God, naar de plaats van het denken binnen de traditie, naar die van de rede in het geloof. Juist in de hymnische ontloadingen roept Anselmus als schrijver de weg op die hij ons als mens voor ogen wil houden, de weg die nog verder leidt dan die van het verstand, de weg van de mens als geheel.

ONDENKBAAR DAT U NIET BESTAAT

Vertaald door Vincent Hunink

VOORWOORD

Op dringend verzoek van enkele broeders had ik een werkje uitgegeven dat een soort model-bezinning was over de rede van het geloof. Het was geschreven vanuit een ik-figuur, die in stilte bij zichzelf redeneert en zo onderzoekt wat hij niet weet. In dit werkje, zo bedacht ik mij later, waren tal van argumenten met elkaar gecombineerd en vervlochten.

Daarom begon ik mij af te vragen of er misschien één argument te vinden is, dat geen enkel ander argument nodig heeft als bewijs, alleen zichzelf. Eén enkel argument dat volstaat om hard te maken dat God werkelijk is, en dat Hij het hoogste goed is dat niets anders nodig heeft, ja, dat Hij degene is die alle dingen nodig hebben om te zijn en om goed te zijn, kortom alles wat wij geloven over het wezen van God.

Hierover dacht ik vaak en nadrukkelijk na. Soms meende ik dat wat ik zocht al binnen bereik was, soms ontging het volledig aan de scherpte van mijn verstand. Uiteindelijk wanhoopte ik eraan en wilde ik ermee ophouden: het leek een zoektocht naar iets wat domweg niet te vinden is.

Daarom wilde ik die gedachte <over God> volledig buitensluiten. Mijn verstand zou er maar nutteloos mee bezig blijven, vreesde ik, zodat het mij zou afhouden van

andere dingen waarin ik wél verder kon komen. Ik wilde er dus niet aan en weerde mij ertegen, maar juist toen begon de gedachte zich meer en meer opdringerig aan te dienen.

Op een dag, na heftig verzet tegen dat opdringerige ervan, was ik doodvermoeid. In de wirwar van gedachten bood zich toen ineens datgene aan waar ik al aan wanhoopte. Het idee dat ik telkens zo benauwd van de hand wees kon ik nu nadrukkelijk omarmen.

Ik was blij met mijn vondst! En in schriftelijke vorm, zo dacht ik, kon die ook bij anderen in de smaak vallen. Daarom heb ik over dit thema (en een paar andere) het nuvolgende werkje geschreven, met een ik-figuur die probeert zijn geest te verheffen om God te schouwen en die zoekt te begrijpen wat hij gelooft.

Noch dit werkje, noch het eerder genoemde achtte ik de aanduiding 'boek' waardig: er hoefde dus ook geen auteursnaam bij. Maar ik mocht de teksten toch ook niet zomaar de wereld insturen, vond ik, zonder een titel die eventuele belangstellenden zou uitnodigen tot lezen. Daarom heb ik ze allebei voorzien van een titel: het ene *Model-bezinning over de rede van het geloof*, en het andere *Geloof op zoek naar begrip*.

Onder die titels waren beide werken al meermaals afgeschreven. Maar daarna hebben tal van mensen druk op mij uitgeoefend om mijn eigen naam erboven te zetten. Het meest is dat gedaan door zijne hoogwaardige

excellentie de aartsbisschop van Lyon, Hugo, apostolisch legaat van Gallië, die mij dit vanuit zijn apostolisch gezag formeel heeft opgedragen.

Daarbij heb ik de titels aangepast: het eerste heb ik nu *Monologion* genoemd, oftewel 'alleenspraak', het tweede *Proslogion*, oftewel 'toespreking'.

1. GODS BESTAAN

Een aanmoediging God te schouwen

.....

(1) Kom, kleine mens,
laat je beslommeringen
even wat ze zijn,
verberg je een moment
voor je rumoerige gedachten.
Leg je zware zorgen aan de kant
en zet je vermoeiende taken opzij.
Neem een weinig tijd voor God
en rust een weinig uit
in Hem.

Ga in de binnenkamer (Matteüs 6:6) van je hart,
sluit alles buiten behalve God en
wat je helpt Hem te zoeken,
doe je deur dicht (Matteüs 6:6) en
zoek Hem.

Zeg nu, heel mijn hart,
zeg nu tot God:
'Ik zoek Uw gelaat,
naar Uw gelaat, Heer,
ben ik op zoek.' (vgl. Psalm 26:8)¹

Komt U dan ook, Heer mijn God,
en leert U mijn hart
waar en hoe het U moet zoeken,

waar en hoe het U kan vinden.
Heer, als U niet hier bent,
waar moet ik U zoeken
in Uw afwezigheid?
En als U overal bent,
waarom zie ik U dan niet hier
aanwezig?

Ja, natuurlijk, U bewoont
het ontoegankelijk licht. (1 Timoteüs 6:16)
En waar is dat
ontoegankelijke licht?
Of hoe kom ik bij dat
ontoegankelijke licht?
Of wie leidt en begeleidt mij daarheen,
zodat ik U daarin kan zien?

En verder, onder welke tekens
onder welk gezicht
moet ik U zoeken?
Ik heb U nooit gezien,
Heer mijn God,
ik ken het niet: Uw gezicht.

Wat moet hij doen,
allerhoogste Heer,
wat moet hij doen,
die verre balling van U?
Wat moet hij doen,
Uw knecht,
benauwd uit liefde tot U

en ver verworpen
van Uw aangezicht? (Psalm 50:13)

Hij hunkert ernaar U te zien
en Uw gezicht is
heel ver van hem weg.
Graag wil hij nader tot U
en ontoegankelijk
is Uw woning.
U te vinden is zijn verlangen
en hij weet niet
waar U bent,
U te zoeken zijn streven
en Uw gezicht
is hem onbekend.

Heer, U bent mijn God,
U bent mijn Heer,
en ik heb U nooit gezien.
U hebt mij geschapen,
herschapen,
U hebt mij al mijn goeds gegeven
en nog altijd
ken ik U niet.
Ja, om U te zien
ben ik geschapen
en nog altijd heb ik niet gedaan
waarvoor ik ben geschapen.

Hoe ellendig is het lot van de mens
als hij dat waarvoor hij is geschapen

heeft verloren...
Wat een harde, smartelijke val!
Wat heeft hij verloren
en wat gevonden?
Wat is verdwenen
en wat achtergebleven?
Verloren ging de zaligheid
waarvoor hij is geschapen,
en hij vond ellende
waarvoor hij niet is geschapen.
Verdwenen is
wat voor geluk volstrekt
onmisbaar is,
achtergebleven
wat op zichzelf alleen
ellendig is.

Toen at de mens
het brood van de engelen (Psalm 77:25)
waar hij nu zo naar hongert,
nu eet hij
het brood van pijn en smart (Psalm 126:2)
dat hij toen niet kende.

Hoe algemeen is de rouw van mensen
hoe universeel het geweeklaag
van de kinderen van Adam!
Hij was verzadigd en voldaan,
wij zuchten van de honger.
Hij had overvloed,
wij bedelen.

Hij bezat iets heel gelukkig
en moest het ellendig opgeven,
wij lijden heel ongelukkig gebrek,
verlangen heel beklagenswaardig,
en ach, blijven achter
met lege handen.

Waarom heeft Adam niet
voor ons behouden
– hij kon het zo gemakkelijk –
wat wij nu zo node moeten missen?
Waarom heeft hij ons het licht
versperd
en ons gehuld in duisternis?
Hoezo heeft hij ons het leven
ontnomen
en de dood bezorgd?
Wat een droevig lot voor ons!
Waaruit zijn we verdreven,
waar naartoe gedreven?
Waaruit omlaag gestort
waaronder bedolven?
Vanuit het vaderland vervallen
tot ballingschap,
van het zien van God
tot onze blindheid.
Van zalige onsterfelijkheid
tot de bitterheid en gruwel van
de dood.
Een ellendige ruil!
Hoeveel kwaads voor hoeveel goeds?

Een zwaar verlies,
zware pijn,
zwaar
alles.

En ik dan, ellendige mens,
een van Eva's vele
ellendige kinderen
ver verwijderd van God:
wat ben ik begonnen?
wat heb ik bereikt?
Waarnaar was ik op weg,
waar ben ik beland?
Wat was mijn streven
en waarin zucht ik?
Ik zocht naar het goede (Psalm 121:9)
en wat een verschrikking! (Jeremia 14:19).
Ik streefde naar God
en stootte op mezelf.
Rust zocht ik in mijn afzondering
en nood en pijn vond ik (Psalm 114:3)
in mijn innerlijk.
Ik wilde lachen van
diepgevoeld plezier
en moet het nu uitbrullen
uit het steunen van mijn hart (Psalm 37:9).
Mijn hoop was op blijdschap
en kijk:
mijn zuchten stapelen zich op.

O, hoe lang nog, Heer?
Heer, hoe lang nog vergeet U ons?
Hoe lang nog
wendt U Uw gezicht af van ons? (Psalm 12:1)
Wanneer ziet U naar ons om,
verhoort U ons? Wanneer
verlicht U onze ogen,
toont U ons Uw gezicht? (vgl. Psalm 12:4)
Wanneer geeft U ons
Uzelf terug?

Zie om, Heer, verhoor, verlicht ons,
toon ons Uzelf. Geef ons
Uzelf terug,
zodat het ons goed gaat, want
zonder U vergaat het ons
zo slecht!
Heb medogen met al onze
moeite, alle pogingen
in Uw richting,
wij kunnen niets zonder U.
U nodigt ons uit,
help ons! (Psalm 78:9)

Ik smeeek U, Heer,
laat mij niet wanhopen
in diep gezucht
maar weer op adem komen
en hopen.

Ik smee U, Heer,
verbitterd is mijn hart
in zijn verlatenheid,
maakt U het zoet
door Uw vertroosting.

Ik smee U, Heer,
hongerig begon ik mijn
zoektocht naar U,
laat mij niet stoppen zonder van U
te hebben mogen proeven!

Met lege maag
ben ik genaderd,
laat mij niet vertrekken
zonder voedsel!
Als arme kwam ik bij een rijke,
als sloeber bij een barmhartige,
laat mij niet weggaan
met lege handen
en veracht.
En als ik voordat ik eet
moet zuchten (Job 3:24),
geeft U mij desnoods dan na mijn zuchten
iets te eten.

Heer, gekromd kan ik alleen maar
neerwaarts zien; richt U mij op
zodat ik opwaarts kijken kan.
Mijn ongerechtigheden
zijn mij boven het

hoofd gegroeid,
verhullen mij, belasten mij
zoals een zware last (Psalm 38:5).

Onthult U mij, ontlast U mij
zodat de put ervan zijn mond niet
toesluit boven mij. (Psalm 69:16)
Vergun mij op te zien
naar Uw licht,
desnoods uit de verte,
desnoods uit de diepte.
Leer mij U te zoeken
en toon Uzelf aan wie U zoekt.
Want ik kan U niet zoeken
zonder dat U het mij leert,
en U niet vinden
zonder dat U Uzelf toont.
Laat mij U zoeken
door mijn verlangen,
naar U verlangen
door U te zoeken.
Moge ik U vinden door mijn liefde,
U liefhebben door U te vinden.

Ik erken het, Heer, en zeg U dank
dat U in mij
een evenbeeld van Uzelf (vgl. Genesis 1:27)
hebt geschapen
zodat ik vanuit herinnering aan U
denk over U, liefde voel voor U.
Maar zo versleten is het evenbeeld

door grove, ruwe fouten,
zo roetzwart geworden
door de rook van zonden,
dat het niet kan doen
waarvoor het is gemaakt,
als U het niet vernieuwt
en hervormt.

Nee, Heer, ik tracht niet
door te dringen
tot Uw hoogverhevenheid,
want geenszins wil ik mijn verstand
daarmee vergelijken. Nee,
wat ik verlang is dit:
Uw waarheid enigzins begrijpen,
Uw waarheid waar mijn hart
in gelooft
en van houdt.

Ik zoek namelijk geen begrip
om te kunnen geloven
maar ik geloof om
te kunnen begrijpen.
Want ook dit geloof ik:
als ik niet eerst geloof
zal ik niet begrijpen.²

GOD BESTAAT ECHT

(2) Welaan dan, Heer, U die begrip schenkt aan geloof:
geeft U mij dat ik mag begrijpen – in de mate waarin dit
volgens U goed is – dat U bent zoals wij geloven en dat U
bent wat wij geloven. En wat wij geloven dat U bent is dit:
het hoogst denkbare.

Of zou iets van dien aard niet bestaan omdat *de dwaas* in
zijn hart zei: *er is geen God?* (Psalm 13:1 en 52:1) Maar als
diezelfde dwaas hoort wat ik nu zeg: *het hoogst denk-*
bare, dan begrijpt hij natuurlijk wat hij hoort; en wat hij
begrijpt bestaat in zijn begrip, ook al begrijpt hij niet dat
het echt bestaat. Want dat iets bestaat in je begrip is niet
hetzelfde als begrijpen dat iets echt bestaat.

Neem bijvoorbeeld een schilder. Als die van tevoren be-
denkt wat hij gaat maken, bestaat het in zijn begrip. Maar
hij begrijpt nog niet dat het echt bestaat, want hij heeft
het nog niet gemaakt. Na het schilderen evenwel bestaat
het in zijn begrip én begrijpt hij dat het echt bestaat, want
dan heeft hij het gemaakt.

Zo moet dus ook de dwaas erkennen dat *het hoogst denk-*
bare voor hem minstens bestaat in zijn begrip. Want als
hij ervan hoort begrijpt hij het en wat begrepen wordt
bestaat in het begrip.

Maar *het hoogst denkbare* kan beslist niet alleen bestaan in
het begrip. Want als het alleen daar zou bestaan, is het
denkbaar dat het ook in werkelijkheid bestaat. En dat is

hoger! Bestaat het hoogst denkbare dus alleen in het begrip, dan is er iets hogers denkbaar dan het hoogst denkbare, wat beslist onmogelijk is.

Er bestaat dus zonder enige twijfel iets wat het hoogst denkbare is, zowel in het begrip als in de werkelijkheid.

DAT HIJ NIET BESTAAT IS ONDENKBAAR

(3) En het bestaat ook zo waarlijk dat het ondenkbaar is dat het niet zou bestaan! Want er is iets denkbaar waarvan niet denkbaar is dat het niet bestaat. Dat is dan hoger dan iets waarvan wel denkbaar is dat het niet bestaat! Als daarom van het hoogst denkbare denkbaar is dat het niet bestaat, dan is uitgerekend dat hoogst denkbare niet het hoogst denkbare, wat natuurlijk niet kan kloppen. Het hoogst denkbare bestaat dus waarlijk zo: het is ondenkbaar dat het niet bestaat.

En dat <hoogst denkbare, dat> bent U, Heer onze God! U bestaat zo waarlijk, Heer mijn God, dat het ondenkbaar is dat U niet bestaat. En met recht. Want als een menselijk verstand iets kon bedenken dat beter is dan U, zou het schepsel uitstijgen boven zijn Schepper en oordelen over zijn Schepper. Wat ronduit absurd is.

Ja, van alles en iedereen is het denkbaar dat het niet bestaat, behalve alleen van U! Alleen U heeft dus het bestaan in de meest ware zin van alles en daarmee in de hoogste

mate van alles. Want al het andere bestaat niet zo waarlijk en heeft het bestaan dus minder.

Waarom dan zei de dwaas in zijn hart: *er is geen God* (Psalm 13:1 en 52:1), terwijl het voor het redelijk verstand zo evident is dat U het meest van alles bestaat? Waarom? Omdat hij dom en dwaas is!

HOE 'ZEI DE DWAAS IN ZIJN HART' IETS ONDENKBAARS?

(4) Maar hoe dan zei de dwaas in zijn hart iets ondenkbaars? Of hoe kon hij niet denken wat hij zei in zijn hart? Spreken in het hart en denken is toch precies hetzelfde?

Als hij het nu dacht – nee, omdat hij het enerzijds waarlijk dacht doordat hij het zei in zijn hart, en het anderzijds niet zei in zijn hart doordat het ondenkbaar was, geldt dat iets in je hart zeggen en iets denken op meer dan een manier mogelijk is.

Je kunt ergens aan denken door te denken aan de woorden waarmee het wordt aangeduid. Maar ook door iets te begrijpen als wat het op zichzelf is. Twee verschillende manieren! Op de eerste manier is het natuurlijk denkbaar 'dat God niet bestaat,' maar op de tweede manier absoluut niet.

Geen mens die begrijpt wat God is kan denken 'dat God niet bestaat,' ook al zegt hij die woorden in zijn hart, of

zonder enige betekenis of in een afwijkende zin. Want God is het hoogst denkbare. En wie die definitie goed begrijpt zal zonder meer begrijpen dat het gaat om iets waarvan het niet-bestaan zelfs in gedachte niet mogelijk is.

Begrijp je dus dat God zo is? Dan kun je niet denken dat Hij niet bestaat.

Dank U, goede Heer, dank U! Wat ik eerst geloofde door Uw gave, begrijp ik nu ook door Uw verlichting. Zou ik misschien niet willen geloven dat U bestaat? <In elk geval> is niet begrijpen dat U bestaat voor mij onmogelijk!

2. WAT GOD IS

God is al wat het beter is te zijn dan niet te zijn;
als enige bestaat Hij door Zichzelf en schept al het andere uit
het niets

.....

(5) Wat bent U dan, Heer God, als het allerhoogst denkbare?

Tja, wat anders dan het opperste en enige van alle wezens dat alleen bestaat door Zichzelf en dat al het andere heeft geschapen uit het niets?

Want al wat daaraan niet voldoet is minder hoog dan denkbaar. Maar van U is dat ondenkbaar! Het hoogste goed, de basis van alle goeds, welk goeds zou dat zelf missen?

Nee, U bent rechtvaardig, waarachtig, gelukzalig en al wat het beter is wel te zijn dan niet. Rechtvaardig zijn is beter dan niet rechtvaardig zijn, gelukzalig beter dan niet gelukzalig.

HOE KAN GOD WAARNEMEN, OOK AL IS HIJ
NIET LICHAAMELIJK?

(6) Het vermogen iets waar te nemen en een toestand van almacht, meedogen en onverstoorbaarheid is beter dan

het tegendeel. Maar hoe kunt U waarnemen als U niet lichamelijk bent? Of hoe kunt U almachtig zijn als U niet alles kunt? Of meedogend en onverstoort tegelijk zijn? Want als alleen wat lichamelijk is ook kan waarnemen (waarneming heeft te maken met een lichaam, is verbonden aan een lichaam), hoe kunt U dan waarnemen? Want U bent niet lichamelijk maar de opperste Geest, beter dus dan een lichaam.

Maar als waarnemen niets anders is dan kennis krijgen of enkel daarop is gericht (want wie waarneemt krijgt kennis volgens een specifiek zintuig, zoals van kleuren via het gezichtsvermogen of van aroma's via de smaak), kan het weer wel. Dan kun je spreken van een bepaalde 'waarneming' bij al wat op een bepaalde manier kennis krijgt.

Welnu, Heer, U bent niet lichamelijk maar hebt toch in opperste mate waarneming. U krijgt namelijk ook kennis van alles in opperste mate, niet zoals levende wezens dat via lichamelijke zintuigen doen.

HOE IS GOD ALMACHTIG, OOK AL KAN HIJ NIET ALLES?

(7) Maar op welke manier bent U dan ook almachtig zonder dat U alles kunt? U kunt niet aangetast worden of liegen of waar onwaar maken (of gedaan ongedaan), enzovoort: op welke manier kunt U dan alles?

Of is 'kunnen' in deze gevallen niet iets van macht maar van onmacht? Want wie zulke dingen kan, kan wat hem niet baat, kan wat niet moet. En hoe groter zijn 'kunnen', des te meer hij beheerst wordt door wat nadelig is en verkeerd. Het kunnen van wie op zo'n manier iets kan is dus niet iets van macht maar van onmacht. Er is dan namelijk geen sprake van kunnen doordat hij zelf iets vermag, maar doordat hij in zijn onmacht iets anders macht over zich geeft – of op een andere wijze van spreken, zoals zoveel woorden worden gebruikt in oneigenlijke zin.

(Zo gebruiken we bijvoorbeeld 'zijn' in plaats van 'niet zijn', en 'doen' in plaats van 'niet doen' ofwel 'niets doen'. Want vaak zeggen we tegen iemand die het bestaan ergens van ontkent: 'Het is zoals jij zegt dat het is,' terwijl we eigenlijk moeten zeggen: 'Het is niet, zoals jij ook zegt dat het niet is.' En we zeggen ook: 'Hij zit, zoals die ander dat doet,' of: 'Hij ligt zoals die ander dat doet.' Terwijl zitten niet iets doen is en liggen niets doen!)

Als we dus spreken van de macht iets te doen of ondergaan wat niet baat en niet moet, staat 'macht' feitelijk voor onmacht. Want hoe meer je deze 'macht' hebt, des te sterker de beheersing door wat nadelig is en verkeerd, en des te zwakker je daar tegenover staat.

HOE IS HIJ MEEDOGEN EN ONVERSTOORBAAR?

(8) Maar meedogend en onverstoorbaar tegelijk, op welke manier bent U dat? Want bent U onverstoorbaar, dan voelt U niet mee; en voelt U niet mee, dan wordt U niet geraakt door medelijden met wie lijdt, wat toch het wezen is van meedogen. Maar bent U niet meedogend, waarin vinden mensen voor hun leed dan zoveel troost?

Op welke manier, Heer, kunt U dan wél en niet meedogend zijn? Alleen zo: wel vanuit ons perspectief, niet vanuit het Uwe. Wel in onze zin, niet in de Uwe. Ja, wanneer U omziet naar ons in ons leed, ervaren wij wel het effect van Uw meedogen, maar U niet het affect ervan.

U bent dus meedogend omdat U mensen die lijden redt en Uw zondaars spaart. En U bent het ook niet, doordat U volstrekt niet wordt aangedaan door medelijden met wie lijdt.

HOE IS HIJ VOLLEDIG EN IN HOOGSTE ZIN RECHTVAARDIG EN SPAART HIJ TOCH DE KWADEN? OP RECHTVAARDIGE WIJZE ONTFERMT HIJ ZICH OVER DE KWADEN

(9) Maar hoe spaart U de kwaden als U volledig en in hoogste zin rechtvaardig bent? Hoe kan iemand die volledig en in hoogste zin rechtvaardig is iets onrechtvaardigs

doen? Wat voor gerechtigheid is dat: eeuwig leven geven aan wie eeuwige dood verdient? Waardoor komt het dan, goede God, goed voor goeden en kwaden, waardoor komt het dat U de kwaden redt, als dat niet rechtvaardig is en U toch nooit iets onrechtvaardigs doet?

Geldt hier misschien dat Uw goedheid onbegrijpelijk is en blijft dit daarom verborgen in *het ontoegankelijk licht* waar U woont (1 Timoteüs 6:16)? Waarlijk in de diepste geheimen van Uw goedheid ligt de bron verborgen waaraan de stroom van Uw meedogen ontspringt. Ja, U bent volledig en in hoogste zin rechtvaardig en toch bent U ook de kwaden welgezind, omdat U volledig en in hoogste zin *goed* bent.

U zou namelijk minder goed zijn als U geen enkel kwaad mens welgezind was. Want goed zijn voor goeden en slechten is beter dan alleen goed zijn voor goeden. En goed zijn voor slechten door te straffen én te sparen is beter dan alleen door te straffen.

Hierdoor bent U dus meedogend: U bent volledig en in hoogste zin goed. Het spreekt misschien vanzelf dat U goeden goeddoet en kwaden kwaad. Maar dat U, de volledig Rechtvaardige, Degene die niets van node heeft, de kwaden en Uw schuldenaars *goeddoet*, dat wekt absoluut diepe bewondering!

O, diepten van Uw goedheid, God!
We zien de grond van Uw meedogen, maar
doorzien die niet.

We stellen vast waaruit de stroom vloeit
maar hebben geen zicht op de bron
waaraan hij ontspringt.

Uit de overvloed van Uw goedheid komt het
dat U zondaars genadig bent,
en in de diepte van Uw goedheid
blijft verborgen
waarom U dat bent.

Want waar U in Uw goedheid
goeden goeddoet en kwaden kwaad,
lijkt dit toch een kwestie
van gerechtigheid.

Maar als u kwaden goeddoet
beseffen wij,
dat de in hoogste zin Goede dat
wilde doen,
bewonderen wij
dat de in hoogste zin Rechtvaardige
dat kon willen.

O mededogen!

Uit wat voor weelderige zoetheid,
wat voor zoete weelde
stroomt U naar ons toe!
O onmetelijke goedheid van God!
Hoeveel liefde
moeten zondaars voor U voelen!

U redt de rechtvaardigen,
die de gerechtheid vergezelt,

U bevrijdt die anderen,
die de gerechtheid veroordeelt.
De eersten dankzij hun verdiensten,
de tweeden ondanks hun verdiensten,
de eersten door het goeds
dat U gegeven hebt
geheel te erkennen,
de tweeden door het kwaads
dat U zo haat
geheel te vergeven.

Onmetelijke goedheid,
die zozeer alle verstand
te boven gaat:
moge over mij het erbarmen komen
dat uitgaat van Uw
immense weelde!
Moge komen over mij
wat komt van U.
Spaart U uit mildheid,
straft U niet uit gerechtigheid.

Zeker, het is moeilijk te begrijpen op welke manier Uw
meedogen samengaat met Uw gerechtigheid. Toch is het
noodzakelijk te geloven dat wat voortvloeit uit Uw goed-
heid nooit in strijd is met Uw gerechtigheid. Uw goed-
heid bestaat namelijk niet zonder gerechtigheid, nee, ze
stemt daar helemaal mee overeen.

Want bent U meedogend omdat U in hoogste zin goed
bent, en kan dat laatste alleen doordat U in hoogste zin

rechtvaardig bent, dan zit het waarlijk zo: U bent meedogend omdat U in hoogste zin rechtvaardig bent!

Helpt U mij, rechtvaardige en meedogende God, Wiens licht ik zoek, helpt U mij zodat ik begrijp wat ik zeg. U bent waarlijk meedogend omdat U rechtvaardig bent.

Wordt Uw meedogen dan geboren uit Uw gerechtigheid? Spaart U de kwaden vanuit gerechtigheid? Als dat zo is, Heer, als dat zo is, leert U mij dan hoe het zit.

Is het misschien rechtvaardig zo, dat U zodanig goed bent dat 'beter' onvoorstelbaar is, en zodanig machtig werkzaam dat 'machtiger' ondenkbaar is? Want dit is dan wel maximaal rechtvaardig. En dat zou beslist niet het geval zijn als U alleen goed was door recht te doen en niet ook door te vergeven; als U alleen van niet-goeden goeden maakte en niet ook van kwaden. Ja, op die manier is het rechtvaardig dat U kwaden spaart en van kwaden goeden maakt.

En dan nog dit. Wat niet rechtvaardig gebeurt mag niet gebeuren, en wat niet gebeuren mag gebeurt onrechtvaardig. Als Uw ontfermen over de kwaden dus niet rechtvaardig is, mag U Zich niet ontfermen. En als U Zich niet mag ontfermen, zou Uw ontfermen onrechtvaardig zijn. Iets wat we absoluut niet mogen zeggen! Zo mogen we dus geloven dat Uw ontfermen over de kwaden rechtvaardig is.

HOE STRAFT HIJ RECHTVAARDIG EN SPAART HIJ RECHTVAARDIG KWADEN?

(10) Maar het is ook rechtvaardig dat U kwaden straft. Want wat is rechtvaardiger dan dit: de goeden krijgen goeds, de kwaden kwaads?

Of straft U kwaden rechtvaardig op de ene manier en spaart U ze rechtvaardig op een andere manier? Want als U ze straft is dat rechtvaardig omdat het past bij hun verdiensten; en als U ze spaart is het rechtvaardig, niet omdat het past bij hun verdiensten maar bij Uw goedheid. Door de kwaden te sparen bent U rechtvaardig vanuit Uw perspectief, niet het onze, zoals U meedogend bent vanuit ons perspectief en niet het Uwe.

U zou ons rechtvaardig de ondergang kunnen bezorgen, maar U redt ons. En zoals U daarbij meedogend bent, niet omdat U het affect daarvan voelt maar wij wel het effect, zo bent U ook rechtvaardig: niet omdat U ons geeft waar wij recht op hebben maar omdat U iets doet wat past bij U als de Goede in hoogste zin.

Er is hier dus geen tegenstrijdigheid: U straft rechtvaardig en U spaart rechtvaardig.

HOE ZIJN ALLE WEGEN VAN DE HEER MEE-
DOGEN EN WAARHEID TERWIJL TOCH
GELDT: DE HEER IS RECHTVAARDIG OP AL
ZIJN WEGEN?

(11) Maar is het soms niet ook vanuit Uw perspectief rechtvaardig, Heer, dat U de kwaden straft? Want het is toch gerechtigt dat U op zo'n manier rechtvaardig bent, dat rechtvaardiger niet denkbaar is? En dat zou beslist niet voor U opgaan als U alleen de goeden goeddeed en niet ook de kwaden kwaad. Want goeden en kwaden geven wat ze verdienen is rechtvaardiger dan dit alleen doen bij goeden. Vanuit Uw perspectief is het dus beide rechtvaardig, gerechte en weldoenende God: zowel wanneer U straft als wanneer U spaart.

Waarlijk zijn dus alle *wegen van de Heer meedogen en waarheid* (Psalm 24:10) terwijl toch geldt: *de Heer is rechtvaardig op al zijn wegen* (Psalm 144:17). En daarin zit beslist geen tegenstrijdigheid. Want als U mensen wilt straffen is hun redding niet rechtvaardig, en als U ze wilt sparen is hun veroordeling niet rechtvaardig. Want dat is het enige criterium voor 'rechtvaardig': Uw wil.

Zo komt dan uit Uw gerechtigheid Uw meedogen voort, omdat het gerechtigt is dat U op zo'n manier rechtvaardig bent dat U zelfs goed bent door te sparen. Dit is dan misschien de reden waarom de in hoogste zin Rechtvaardige goeds kan willen voor kwaden.

Het is nog enigszins te begrijpen waarom U kwaden kunt willen redden. Maar dat andere is met zekerheid totaal niet te bevatten: waarom U uit een groep vergelijkbare kwaden sommigen redt op grond van Uw opperste goedheid en anderen niet, en waarom U sommigen veroordeelt op grond van Uw opperste gerechtigheid en anderen niet.

Zo kunt U dus werkelijk waarnemen en bent U almachtig, meedogend en onverstoorbaar, evenals U levend bent en wijs, goed en gelukkig en eeuwig en al wat het beter is te zijn dan niet te zijn.

GOD IS HET LEVEN WAARDOOR HIJ LEEFT,
EN ZO VERDER

(12) Maar wat U ook precies bent, U bent dat stellig door niets anders dan Uzelf. U bent dus het leven zelf waardoor U leeft, de wijsheid waardoor U wijs bent, de goedheid zelf waardoor U goed bent voor goeden en kwaden, en zo verder.

HOE IS HIJ ALS ENIGE ONBEGRENSD EN
EEUWIG, TERWIJL ANDERE GEESTEN OOK
ONBEGRENSD EN EEUWIG ZIJN?

(13) Alles wat enigermate ligt besloten in ruimte of tijd is minder dan wat door geen wet van plaats of tijd wordt

gelimiteerd. Welnu, omdat er niets groter is dan U, is er geen plaats of tijd waardoor U wordt beperkt maar bent U overal en altijd. En dat kan alleen van U worden gezegd, zodat U als enige onbegrensd en eeuwig bent. Hoe zeggen we dan ook van andere geesten dat ze onbegrensd en eeuwig zijn?

U bent als enige eeuwig, zeker. Want voor U als enige van alles en allen geldt dat Uw zijn geen einde kent en geen begin. Maar op welke manier bent U als enige onbegrensd?

Is een geschapen geest soms begrensd in vergelijking met U, maar onbegrensd in vergelijking met een lichaam? Natuurlijk, iets wat als geheel ergens is en dus niet tegelijk ergens anders kan zijn, dat is duidelijk 'begrensd', en dat zien we alleen bij lichamelijke objecten. En onbegrensd is iets wat tegelijk als geheel overal is, en dat begrijpen we alleen van U. En begrensd en onbegrensd tegelijk, dat is iets wat wel als geheel ergens is maar tegelijk als geheel ook ergens anders kan zijn, zij het niet overal, en dit kennen we van geschapen geesten. Want als de ziel niet als geheel aanwezig was in de afzonderlijke ledematen van het lichaam waar zij bij hoort, zou zij niet als geheel iets waarnemen in die afzonderlijke ledematen.

Dat is het dus, Heer: U bent op een unieke manier onbegrensd en eeuwig, en toch zijn ook andere geesten onbegrensd en eeuwig.

3. GOD ALS HET ALLER-HOOGSTE

Hoe en waarom wordt God wel en niet gezien door wie hem zoekt?

.....

(14) Heb je nu gevonden, mijn ziel,
wat je zocht?
Je zocht God
en je hebt gevonden
dat Hij iets is wat hoger is
dan alles en allen:
het beste wat denkbaar is.
En dat dit het leven zelf is,
licht en wijsheid, goedheid,
eeuwige gelukzaligheid en
gelukzalige eeuwigheid.
En dat dit overal is
en altijd.

Want heb jij je God
niet gevonden?
Hoe is Hij dan wat je vond,
wat je met zo zekere waarheid
en ware zekerheid
begreep dat Hij was?

Of heb je Hem wel gevonden?
Hoe komt het dan
dat je wat je vond
niet echt ervaart?

Waarom, Heer God,
ervaart mijn ziel U niet
als ze U dan vond?

Of vond ze soms niet
Hem Die zij vond als
Licht en Waarheid?
Want dat begreep zij toch
doordat zij
licht en waarheid zag?
Kon zij überhaupt iets begrijpen
over U behalve door
Uw licht en Uw waarheid? (Psalm 42:3)
Zag zij dus licht en waarheid,
dan zag zij U.
Zag zij U niet,
dan zag zij licht noch waarheid.
Of is het wel licht en waarheid
wat zij zag,
maar zag zij toch nog niet U?
Zag zij U misschien ten dele
maar niet zoals U bent?

Heer mijn God,
mijn Schepper en Herschepper,
zeg het mijn verlangende ziel:

wat bent U anders
dan wat zij zag?
Laat haar zien in pure vorm
waar zij zo naar verlangt.

Zij doet haar best
om méér te zien
en ziet niet meer dan
wat zij ziet, behalve
duisternis.
Of nee, geen duisternis,
die is er niet in U (vgl. 1 Johannes 1:5).
Zij ziet het: meer zien
kan zij niet door
eigen duisternis.

Hoe komt dat, Heer,
hoe komt dat?
Raakt haar oog verduisterd
door eigen zwakheid of
verblind
door Uw glans?

O zeker: verduisterd
door zichzelf, verblind
door U. Ja, verdonkerd
door eigen kleinheid en
bedolven
onder Uw oneindigheid.
Ja werkelijk bekneld
door eigen nauwte,

verslagen
door Uw weidse dimensies.

Hoe groot
moet wel het licht zijn
waarvan wij glimpen zien
in al wat oplicht als 'waar'
voor ons redelijk verstand.

Hoe weids
de waarheid die alle waars
omvat, waarbuiten louter
niets is
en onwaarheid.

Hoe onmetelijk is zij!
In één oogopslag
ziet zij al wat is geschapen,
en door Wie,
via Wie
en hoe het is gemaakt
uit het niets!

Wat een zuiverheid,
wat een enkelvoudigheid
is daar!
Hoeveel zekerheid,
hoeveel schittering!
Zeker meer dan een scheepsel
kan bevatten.

HIJ IS HOGER DAN DENKBAAR

(15) Vandaar, Heer, dat U niet alleen *het hoogst denkbare*
bent: nee, U bent iets *hogers dan denkbaar!* Iets zoals dat laat-
ste is namelijk wel denkbaar, en als U dat dan niet bent,
zou er iets hogers denkbaar zijn dan U! Wat onmogelijk is.

DAT IS HET ONTOEGANKELIJK LICHT WAAR HIJ WOONT

(16) Waarlijk, Heer, dat is *het ontoegankelijk licht* (1 Timo-
teüs 6:16) waar U woont. Want er bestaat waarlijk niets
anders wat tot dat licht kan doordringen, zodat het U
daar ten volle ziet. Zo komt het dat ik het waarlijk niet
kan zien: het is te groot voor mij.

Maar wat ik zie, dat zie ik dankzij dat licht. Net zoals een
zwak oog ziet wat het ziet dankzij het zonlicht, zonder
dat het dit zonlicht direct kan aanschouwen. Zo kan mijn
begripsvermogen dat andere licht niet aan. Het straalt
te sterk, het is niet te bevatten, mijn zielenoog verdraagt
het niet er lang naar te kijken. Het wordt verblind door de
glans, verslagen door de weidsheid, bedolven onder de
oneindigheid, ontredderd door de ruimte.

Opperst, ontoegankelijk licht!
Volledige, gelukzalige waarheid!
Wat bent U ver van mij vandaan,
terwijl ik voor U zo

dichtbij ben!
Hoezeer staat U verwijderd
van mijn aangezicht,
terwijl ik zo
direct voor het Uwe sta!

Overal bent U
volledig aanwezig en
ik zie U niet.
Ik beweeg in U,
ben in U,
en kom U niet
nabij. U bent
in mij,
om mij heen, en
ik ervaar U
niet.

IN GOD ZIJN HARMONIE, GEUR EN SMAAK,
ZACHTHEID EN SCHOONHEID, OP ZIJN ON-
UITSPREKELIJKE WIJZE

(17) Nog altijd, Heer,
bent U voor mijn ziel
verborgen
in Uw licht en gelukzaligheid.
En daarom vertoeft zij nog altijd
in haar duisternis en
ellende.

Want zij kijkt rond
en ziet Uw schoonheid niet,
luistert
en hoort Uw harmonie niet,
ruikt
en neemt Uw geur niet waar,
proeft
en herkent Uw smaak niet,
tast
en voelt Uw zachtheid niet.

Want dat alles bezit U, Heer God,
op Uw eigen onuitsprekelijke wijze,
U die dat alles hebt geschonken
aan wat U hebt geschapen,
op de zintuiglijke wijze
die daarbij hoort.

Maar verstramd, verstomd,
versperd
zijn de zinnen van mijn ziel
door de aloude kwaal
van zonde.

ER ZIJN GEEN DELEN IN GOD EN IN ZIJN
EEUWIGHEID, DIE HIJZELF IS

(18) En kijk: opnieuw verwarring,
kijk: opnieuw droefenis en

treurnis op mijn weg,
terwijl ik zoek naar
vreugde en blijdschap (Psalm 50:10).
Mijn ziel hoopte al op
verzadiging
en opnieuw gaat zij
gebukt onder gebrek.
Ik wilde al toetasten
en kijk: de honger wordt
erger.

Ik probeerde op te stijgen tot
Gods licht
en ben teruggevallen
in mijn duisternissen.
En niet slechts teruggevallen,
want ik voel het:
ik zit er helemaal in
gehuld.

Eerder ben ik gevallen
dan mijn moeder mij ontving (Psalm 50:7).
Jawel, in duisternis
ben ik ontvangen (Psalm 50:7)
en daarin gehuld
geboren.
Jawel, wij allen
zijn ooit gevallen in hem³
in wie wij allen
hebben gezondigd (Romeinen 5:12).
Wij allen hebben met hem
<het kostbare> verloren

wat hij moeiteloos bezat
en voor zichzelf en voor ons
kwelijk verspeelde:
als we dat willen hebben
weten we niet
hoe te zoeken,
als we het zoeken
vinden we het niet,
en als we het vinden
is het niet wat we zoeken.

Helpt U mij
omwille van Uw goedheid, Heer (Psalm 24:7).
Uw gelaat heb ik gezocht,
uw gelaat, Heer,
zal ik zoeken. Wend Uw
gezicht niet van mij af. (Psalm 26:8-9)
Til mij op
van mij naar U.
Reinig en genees,
scherp en verlicht
mijn geestesoog, zodat het
U kan schouwen.

Nu moet mijn ziel weer
haar krachten verzamelen,
en zich opnieuw met
heel het verstand,
Heer, richten
op U.

Wat bent U, Heer, wat bent U? Wat moet mijn hart begrijpen dat U bent?

Zeker, U bent leven, U bent wijsheid, waarheid bent U en goedheid, U bent gelukzaligheid en eeuwigheid, U bent alle ware goeds. Dat is heel veel, mijn nauwe verstand kan dat niet allemaal tegelijk in één keer overzien om van alles tegelijk te genieten.

Op welke manier dus, Heer, bent U dat alles? Zijn het delen van U? Of is veeleer elk ervan het geheel wat U bent? Want wat bestaat uit delen is niet volledig één geheel, maar op een bepaalde manier meervoudig en van zichzelf verschillend, en het kan feitelijk of in gedachten worden gesplitst. Wat U, het best denkbare, vreemd is.

Nee, er zijn dus geen delen in U, Heer, en U bent niet meervoudig, maar U bent zozeer één en identiek aan Uzelf dat U in niets aan Uzelf ongelijk bent. Sterker nog, U bent de eenheid zelf, die door geen verstand deelbaar is.

Dus leven en wijsheid en de rest zijn geen delen van U maar zijn allemaal één, en elk ervan is het geheel wat U bent en wat de andere dingen zijn. Omdat dus noch U noch Uw eeuwigheid, die U bent, delen heeft is er nergens en nooit een deel van U of Uw eeuwigheid, maar bent U overal een geheel en is Uw eeuwigheid altijd een geheel.

HIJ IS NIET IN RUIMTE OF TIJD, MAAR ALLES IS IN HEM

(19) Maar als U door Uw eeuwigheid bent geweest en bent en zal zijn, en als 'geweest zijn' niet hetzelfde is als zullen zijn, en 'zijn' niet hetzelfde als geweest zijn of zullen zijn, op welke manier is Uw eeuwigheid dan altijd een geheel?

Geldt hier misschien dat van Uw eeuwigheid niets voorbijgaat zodat het er niet meer is, of toekomstig is alsof het er nog niet is? Dan bent U dus niet gisteren geweest of zult U morgen zijn, maar gisteren en vandaag en morgen bent U!

Of nee, U bent niet gisteren, niet vandaag en niet morgen, maar U bent simpelweg buiten alle tijd. Want gisteren, vandaag en morgen, dat is allemaal in de tijd. En U? Natuurlijk, niets is zonder U, maar U bent niet in ruimte of tijd, nee, alles is in U. Niets omvat U maar U omvat alles.

HIJ IS VOOR EN BOVEN ALLE DINGEN, ZELFS DE EEUWIGE

(20) U vervult en omgeeft dus alle dingen, U bent vóór en boven alle dingen. En 'voor alle dingen' bent U, omdat U voordat zij ontstonden bent. Maar boven alle dingen, hoe bent U dat? In welke zin bent U boven dingen die geen einde zullen hebben?

Misschien is het dit: die dingen kunnen helemaal niet bestaan zonder U, maar U bent op geen enkele manier minder, zelfs al worden zij weer tot niets. Ja, zo bent U op een bepaalde manier 'boven' die dingen.

Of ook dit: van die dingen is denkbaar dat ze een einde hebben, maar van U absoluut niet. Want zo hebben zij op een bepaalde manier een einde maar U op geen enkele manier. En wat op geen enkele manier een einde heeft staat boven wat op een bepaalde manier eindig is.

Of het is ook dit: U overtreft ook alle eeuwige dingen omdat Uw en hun eeuwigheid voor U als geheel aanwezig is, terwijl zij van hun eeuwigheid het toekomstige nog niet hebben, zoals ze ook niet meer hebben wat verleden is. Zo bent U dan altijd boven die dingen, aangezien U daar altijd aanwezig bent, ofwel doordat voor U altijd aanwezig is waar zij nog niet zijn aangekomen.

IS DIT DE EEUWIGHEID VAN EEUWIGHEID OFWEL DE EEUWEN DER EEUWEN?

(21) Is dit dan misschien *de eeuwigheid van eeuwigheid* ofwel *de eeuwen der eeuwen*?

Zoals namelijk de eeuwigheid der tijden alles omvat wat tijdelijk is, zo omvat Uw eeuwigheid ook alle eeuwen der tijden. Zij is 'de eeuwigheid' vanwege haar ondeelbare eenheid, maar ook 'de eeuwen' vanwege haar onbegrens-

de oneindigheid. En al bent U zo groot, Heer, dat alles van U is vervuld en in U is, toch bent U zozeer zonder alle ruimte dat er in U geen midden of half of deel is.

ALLEEN HIJ IS WAT HIJ IS EN WIE HIJ IS

(22) Alleen U, Heer, bent dus wat U bent, en U bent wie U bent. Wat als geheel namelijk anders is dan in zijn delen, en wat iets veranderlijks bevat, dat is niet helemaal wat het is. En wat is begonnen met niet-zijn, en als niet-zijnd denkbaar is, en ook tot niet-zijn terugkeert als het niet door iets anders blijft bestaan, en wat een verleden heeft dat er niet meer is en een toekomst die er nog niet is: dat is niet in eigenlijke en absolute zin.

Maar U bent wat U bent. Want al wat U ooit of op enige manier bent, dat bent U als geheel en altijd.

En U bent wie U eigenlijk en enkelvoudig bent. Want U heeft geen verleden of toekomst maar enkel *heden*, en het is ondenkbaar dat U ooit niet zou zijn. En leven bent U en licht en wijsheid, en gelukzaligheid, eeuwigheid en tal van dergelijke goede dingen, en toch bent U niet anders dan één, hoogste goed. U bent Uzelf volkomen genoeg en hebt niets van node, nee alle dingen hebben U van node om te zijn en goed te zijn.

DIT GOEDE IS GELIJKELIJK VADER EN ZOON
EN HEILIGE GEEST; EN DIT IS HET ENIGE
NOODZAKELIJKE WEZEN, DAT GEHEEL EN
TOTAAL EN ALS ENIGE GOED IS

(23) Dat goede bent U, God de Vader; dat is Uw Woord,
namelijk Uw Zoon. Want in het Woord waarin U Zichzelf
uitspreekt kan niets anders zijn dan wat U bent, niets
groters of geringers dan U. Want Uw woord is zo waar als
U waarachtig bent, en het is dus de waarheid zelf zoals U,
geen andere waarheid dan U.

En U bent zo enkelvuldig dat uit U niets anders gebo-
ren kan worden dan wat U bent. Dat op zichzelf is de
ene liefde die U en Uw Zoon delen, dat wil zeggen: de
Heilige Geest, die uit U beide voortkomt. Want diezelfde
liefde is niet ongelijk aan U en Uw Zoon. Uw liefde
voor Uzelf en voor Hem, en Zijn liefde voor Zichzelf
en voor U, is namelijk even groot als U bent en Hij is.
En wat niet ongelijk is aan U en Hem is niets anders
dan U en Hij. Uit de hoogste enkelvuldigheid kan ook
niets anders voortkomen dan wat datgene is waaruit het
voortkomt.

Wat nu elk afzonderlijk is, dat is de hele Drie-eenheid
tegelijk: Vader, Zoon en Heilige Geest. Want elk afzon-
derlijk is niets anders dan de hoogst enkelvuldige eenheid
en de hoogst éne enkelvuldigheid, die noch vermenigvul-
digd kan worden noch uitgesplitst.

Maar er is maar één ding noodzakelijk (Lucas 10:42). En dit is
nu dit enig noodzakelijke, waarin alle goeds is, of beter
gezegd: wat zelf het gehele, ene, totale, enig goede is.

EEN SPECULATIE NAAR DE AARD EN
GROOTTE VAN DIT GOEDE

(24) Vooruit, mijn ziel, wek nu heel je verstand en breng
het in stelling. Denk na zo goed je kunt: van welke aard is
dat goede, en hoe groot?

Afzonderlijke goede dingen zijn natuurlijk aangenaam.
Denk dan eens gericht na hoe aangenaam het goede is
waarin de heerlijkheid van alle goeds ligt vervat! En dan niet
zoals we dat hebben ervaren bij geschapen dingen, maar zo-
zeer verschillend als de schepper verschilt van een schepsel.

Goed is het geschapen leven.
Hoe goed is dan wel
het scheppende leven?
Aangenaam is het verwekte heil.
Hoe aangenaam is dan wel
het heil dat alle heil verwekt?

Lieflijk is de wijsheid
in het kennen van het geschapene.
Hoe lieflijk is dan wel de wijsheid
die alles heeft geschapen
uit het niets?

Ja, talrijk en groot zijn de genoegens
in aangename dingen.
Van welke aard en hoe groot
is dan wel het genoegen
in Hem die alle aangenaams
heeft gemaakt?

WAT HEEFT WIE DIT GENIET VOOR GOEDS,
EN HOE GROOT IS DAT?

(25) Ach, wie dit goeds geniet,
wat zal hij hebben
en wat niet!

Zeker zal hij hebben wat hij maar wil
en wat hij niet wil niet.
Daar zal namelijk goeds zijn
van lichaam en ziel, zoals
geen oog heeft gezien
geen oor heeft gehoord
en geen mensenhart
heeft overwogen (1 Korintiërs 2:9).

Wat dwaal je dan in van alles,
kleine mens,
en zoek je naar goeds
voor je ziel en je lichaam?

Hou van het enkelvuldig goede
dat alle goeds is,
en het is genoeg.
Want waar hou je van, mijn lijf,
waar verlang je naar, mijn ziel?
Daar,
daar is
al waar jullie naar verlangen
en van houden.

Is het schoonheid wat je verrukt?
De rechtvaardigen zullen stralen
als de zon (Matteüs 13:43).

Is het snelheid of moed
of onweerstaanbare
vrijheid van lichaam?
'Zij zullen zijn gelijk engelen' (vgl. Matteüs 22:30)
want er wordt een aards lichaam
gezaaid, maar een geestelijk lichaam
opgewekt (1 Korintiërs 15:44),
niet van nature uiteraard,
maar door een hogere Macht.

Is het een lang en gezond leven?
Daar heb je gezonde eeuwigheid
en eeuwige gezondheid,
want de rechtvaardigen leven
tot in eeuwigheid (Wijsheid 5:16(15))
en het heil van de rechtvaardigen
komt van de Heer (Psalm 36:39).

Is het verzadiging?
Zij zullen worden verzadigd
bij het verschijnen van de glorie
van God (Psalm 16:15).

Dronkenschap?
Zij zullen zich bedrinken
aan de overvloed van het huis
van God (Psalm 35:9).

Welluidend gezang?
Engelenkoren zullen daar
God bezingen,
eindeloos.

Of is het enig ander genot
dat niet onrein is maar rein?
Met de stroom van zijn lieflijkheden
zal God hen drinken (Psalm 36:9).

Is het wijsheid misschien?
Gods wijsheid zal Zichzelf aan hen
vertonen.

Vriendschap?
Zij zullen God meer beminnen
dan zichzelf, en elkaar
zoals zichzelf,
en God zal hen meer beminnen
dan zij zichzelf,
want zij beminnen Hem

en zichzelf en elkaar
door Hem,
en Hij bemint Zichzelf en hen
door Zichzelf.

Eendracht?
Zij allen zullen één wil hebben
want zij hebben er dan geen andere
dan uitsluitend die van God.

Macht?
Almachtig in hun wil
zullen zij zijn,
zoals God dat is in de Zijne:
zoals God door Zichzelf
zal kunnen wat Hij wil,
zo zullen zij door Hem
kunnen wat zij willen. Want
zoals zij dan niets anders willen
dan Hij,
zo wil Hij dan
wat zij willen.
En wat Hij wil
kan onmogelijk niet zijn.

Eer en rijkdom dan?
God zal zijn goede, trouwe knechten
stellen over veel (vgl. Matteüs 25:21 en 23),
ja, zij zullen kinderen van God
worden genoemd (Matteüs 5:9)
en Goden (Psalm 81:6),

en dit ook zijn;
en waar Uw Zoon is,
zullen ook zij zijn,
erfgenamen van God
en mede-erfgenamen van Christus
(Romeinen 8:17).

Of is het ware zekerheid?
Zeker zullen zij zeker zijn
dat het hun nooit ofte nimmer
zal ontbreken aan die goede dingen,
of liever: aan dat goede,
zoals zij dan ook zeker zijn
dat zij het niet vrijwillig
zullen verliezen,
of dat de beminnende God het
zijn beminnaars tegen hun zin
ontnemen zal.
Of dat iets machtigers dan God
tegen hun zin
God en hen zal scheiden.

O, wat voor vreugde, wat een grote vreugde, waar een
dergelijk en groot goed is! Jij mensenhart, behoeftig
hart, hart dat leed heeft ervaren, of nee: dat is bedolven
door leed: wat zou je blij zijn met een overvloed aan al die
dingen! Ondervraag je diepste innerlijk: kan het zijn blij-
schap over zoveel zaligheid bevatten?

Maar stel dat iemand anders die zaligheid heeft, iemand
van wie je evenveel houdt als van jezelf. Dan zou je vreug-

de natuurlijk dubbel zo groot zijn! Want je zou minstens
zo blij zijn voor hem als voor jezelf. En zijn het er twee of
drie of nog veel meer, dan zou je voor ieder van hen even
blij zijn als voor jezelf, aangenomen dat je van ieder van
hen evenveel houdt als van jezelf. Zo zal het dus zijn in
die volmaakte liefde van ontelbare gelukzalige engelen
en mensen, waar niemand minder houdt van een ander
dan van zichzelf: ieder zal daar evenzo blij zijn voor ieder
ander als voor zichzelf.

Goed, het mensenhart voelt dan over dat grote, eigen
goeds een vreugde die nauwelijks is te bevatten. Dus zou
het dan die talrijke en enorme vreugden aankunnen? En
ja, je verheugt je evenveel over het goede voor iemand
als dat je om hem geeft, en in die volmaakte zaligheid
houdt iedereen onvergelijkelijk veel meer van God dan
van zichzelf en alle anderen erbij. Zo zal het dan dus
zijn: ieder verheugt zich onschatbaar veel meer over
Gods zaligheid dan over die van zichzelf en alle anderen
erbij.

Maar als zij God zullen beminnen met 'heel hun hart,
heel hun ziel en heel hun verstand' (vgl. Matteüs 22:37),
dan zullen heel dat hart, heel die ziel en heel dat verstand
te klein zijn voor de dimensies van die liefde. Zo zal het
dan ook zijn met de vreugde in heel hun hart, heel hun
geest en heel hun verstand: heel dat hart, heel die geest
en heel dat verstand zullen te klein zijn voor de volheid
van die vreugde.

IS DIT DE VOLLE VREUGDE DIE DE HEER BELOOFT?

(26) Mijn God en mijn Heer, mijn hoop en de vreugde van mijn hart, zegt U het mijn hart: is dit de vreugde waarover U ons spreekt door Uw Zoon? *Vraag en u zult ontvangen, zodat uw vreugde vol zal zijn (Johannes 16:24).* Ik heb nu namelijk een vreugde gevonden die vol is, meer dan vol. Want als van die vreugde het hart vol is en de geest en de ziel, ja, als heel de mens ervan vol is, dan nog blijft er mateloos veel vreugde over. Die vreugde gaat dus niet geheel op in wie zich verheugen, nee, wie zich verheugen gaan geheel en al op in die vreugde!

Zegt U het, mijn Heer, zegt U het Uw dienaar, binnen in zijn hart, of dat de vreugde is waarin Uw dienaren ingaan, zij die zullen ingaan in *de vreugde van hun Heer (Matteüs 25:21).*

Natuurlijk, die vreugde waarin Uw uitverkozenen zich zullen verheugen, die *heeft geen oog gezien, geen oor gehoord en is in geen mensenhart opgekomen (1 Korintiërs 2:9).* Ik heb dus nog niet gezegd of bedacht, Heer, hoe groot de vreugde van die uitverkozenen van U zal zijn. Zeker zal hun vreugde zo groot zijn als hun liefde, en hun liefde zo groot als hun kennis. Hoe groot zal hun kennis van U dan zijn, Heer, en hoe groot hun liefde voor U? Inderdaad, *geen oog heeft gezien, geen oor gehoord en in geen mensenhart is opgekomen in dit leven hoe groot in dat andere leven hun kennis van U en hun liefde voor U zullen zijn!*

Ik bid U, God,
laat mij U kennen,
laat mij van U houden,
zodat ik vreugde heb
in U.

En kan ik dat in dit leven
niet ten volle,
laat mij dan elke dag
voortgang boeken
tot de dag dat het de
volheid bereikt.

Laat hier in mij
de kennis van U
voortgang boeken
en daar
ten volle worden.
Laat de liefde voor U
groeien
en daar ten volle zijn,
zodat hier mijn vreugde
groot is in de hoop,
en daar
ten volle in de realiteit.

Heer, door Uw Zoon
beveelt U ons,
nee, raadt U ons aan
te vragen
en belooft U

dat wij ontvangen
zodat onze vreugde vol zal zijn
(Johannes 16:24).

Ik vraag U, Heer, om
wat U ons aanraadt
door onze wonderbare raadsman.
Laat mij ontvangen
wat U belooft
door Uw waarheid,
zodat mijn vreugde vol zal zijn.

Waarachtige God,
ik vraag U,
laat mij het ontvangen
zodat mijn vreugde vol zal zijn.

Laat voorlopig dan mijn geest
hierover mediteren,
mijn tong
erover spreken.
Laat mijn hart
ervan houden,
mijn mond
erover praten.
Laat mijn ziel
ernaar hongeren,
mijn vlees
ernaar dorsten, mijn
hele wezen ernaar
verlangen

tot ik binnenga
in de vreugde van mijn Heer,
de Drie-ene God,
die is gezegend tot in
eeuwigheid, amen
(Romeinen 1:25).

NOTEN

1. De Psalmen worden hier genummerd volgens de Latijnse tekst in de Vulgaat. Bij de meeste Psalmen levert dat een verschil van nummering op met de moderne edities, waar ze in het algemeen een nummer hoger zijn, in dit geval dus Psalm 27:8.
2. Vgl. Jesaja 7:9, waarvan Anselmus vermoedelijk een oude Latijnse vertaling voor ogen heeft gehad zoals die staat bij Augustinus, *Over de Drie-eenheid* 15,2.
3. Bedoeld is Adam.

OVER DE VERTALING

Voor deze nieuwe Nederlandse vertaling is gebruik gemaakt van de Latijnse tekst uit de Franse uitgave van Anselmus' werken: Anselme de Cantorbéry, *Monologion*, *Proslogion*, introduction, traduction et notes par Michel Corbin, s.j., (Les Éditions du Cerf), Paris 1986 (L'oeuvre d'Anselme de Cantorbéry, tome premier), 207-87. Ook de hierin opgenomen Franse vertaling leverde welkome hulp.

Daarnaast heb ik ook enkele andere uitgaven gehanteerd. In de eerste plaats was dat de Duitse uitgave door P. Franciscus Salesius Schmitt O.S.B. (Stuttgart-Bad Cannstatt 1962). Niet alleen de vertaling was op veel plaatsen nuttig, maar ook het onderscheid in typografie tussen filosofisch proza en meer lyrisch-meditatieve teksten (waarbij de laatste zijn gezet als poëzie) vond ik inspirerend. Ik heb in navolging van de Duitse uitgave eenzelfde typografische tweedeling aangebracht. Wel heb ik de teksten geheel anders ingedeeld als het Duitse model en heb ik ook meer en langere passages als 'lyrisch-meditatief' aangemerkt. Kortom, ik heb het typografische principe overgenomen maar zelf ingevuld.

Een tweede ander boek dat ik regelmatig heb gebruikt is de Engelse vertaling van M.J. Charlesworth (Oxford 1965), die heel precies en soms overdreven letterlijk is. Verder hanteerde ik soms ook de vertalingen van Jasper Hopkins en Herbert Richardson (Toronto/New York 1974) en van Jasper Hopkins (Minneapolis 1986). Een

oudere Nederlandse vertaling door Carlos Steel (Bussum 1981) heb ik een enkele keer gebruikt voor een technische term of uitdrukking, alsook voor de thematische onderverdeling van het traktaat in drie gedeelten, maar in het algemeen terzijde gelaten. Steel heeft een duidelijk filosofische invalshoek, zoals de meeste genoemde uitgaven, en hij voorziet de tekst tevens van bijna honderd, soms zeer uitgebreide aantekeningen.

Ik wilde juist dat de tekst zoveel mogelijk voor zichzelf spreekt, en koos daarbij nadrukkelijk voor de meer lyrische kanten ervan. Als filosofische tekst is Anselmus' werk niet meer actueel of dwingend te noemen: van 'Godsbewijzen' wil tegenwoordig vrijwel geen denker meer weten. Maar in zijn literaire en menselijke kwaliteiten kan het *Proslogion* nog onverminderd lezers aanspreken. Het hartstochtelijk zoeken naar God, de oprechte twijfel die soms uit de tekst spreekt (hoe kun je begrijpen wat God is, maar het vervolgens niet ervaren?), de mystiek verwoorde hoop op het volmaakte geluk in het eeuwige samenzijn met God in het andere leven: deze elementen van de tekst blijven onverminderd relevant en boeiend. Godsbewijzen zijn vergankelijk, Godsverlangen is eeuwig.

Ik heb onder meer gestreefd naar uiterste transparantie en zo groot mogelijke verstaanbaarheid. Zeker bij een tekst als deze vind ik het belangrijk dat de taal zo min mogelijk 'in de weg zit'. Waar ik op dit punt knelpunten in het Latijn zag heb ik die zo goed mogelijk proberen op te lossen met de mogelijkheden van het Nederlands, uiteraard binnen de grenzen die de grondtekst stelde.

Bij de vertaling kreeg ik ook te maken met enkele specifieke problemen. Het meest markante daarvan is wel de weergave van Anselmus' wereldberoemde formule voor wat God is: *id quo maius cogitari nequit* (door filosofen soms verkort tot IQM): 'datgene groter dan hetwelk niets gedacht kan worden'. Charlesworth vertaalt bijna ongrammaticaal als "something-than-which-nothing-greater-can-be-found". Zó lelijk hebben de meeste vertalers het niet gemaakt, maar erg fraai wordt de formule maar zelden weergegeven. Steel koos bijvoorbeeld voor: 'iets waarboven niets groter gedacht kan worden', Salesius Schmitt voor: 'das, über dem Größeres nicht gedacht werden kann'. Voor één maal is zo'n omslachtige formule draaglijk, maar de wending komt bij herhaling terug en staat zelfs centraal in de hele tekst. Daarom vond ik een ingreep nodig.

Ik wilde daarbij het element 'groot' liever vermijden, omdat dit mij meer doet denken aan ruimtelijke dimensie dan aan kwaliteit ('God als het meest reusachtige, omvangrijke wezen'). Verder zocht ik naar een meer eenvoudige, pakkende formulering. Na lang nadenken ben ik het vertaalwerk begonnen met de volgende, voorlopige werkformule: 'het hoogst denkbare'. Bij uitzondering is de vertaling nu eens korter dan het Latijn.

Ik wist niet zeker of deze weergave vol te houden zou zijn tijdens het vertalen van de hele tekst. Tot mijn verrassing bleek dat wel het geval, althans naar mijn idee. Zelfs het element 'hoog' bleek nauwelijks serieuze problemen op te leveren. Ik heb mijn gewaagde IQM-weergave daarom

gehandhaafd en ik hoop dat de tekst mede daardoor beter leesbaar is dan bestaande vertalingen.

De tekst van de vertaling is zorgvuldig nagelezen door Wim Verbaal (Universiteit Gent), die ook een aantal waardevolle suggesties deed. Ik ben hem daarvoor zeer erkentelijk. Verder dank ik Pieter Rouwendal van Uitgeverij Kok voor zijn goede raad bij het maken van deze tekst.

Vincent Hunink

OVER DE SAMENSTELLERS

Wim Verbaal (1960), is als universitair docent met leeropdracht Latijnse taal en literatuur verbonden aan het departement Latijn & Grieks van de Universiteit van Gent. Hij publiceert over Latijnse poëtica en intellectuele geschiedenis, vooral met betrekking tot de twaalfde eeuw.

Vincent Hunink (1962), is universitair docent Latijn en Vroegchristelijk Latijn en Grieks aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij publiceert geregeld vertalingen van vooral klassieke auteurs, recentelijk onder meer teksten van Tacitus, Augustinus en Tertullianus [www.vincenthunink.nl].

Samen verzorgden zij eerder voor Kok: Bernardus van Clairvaux, *God liefhebben* (2010).

“Vergun mij op te zien
naar Uw licht,
desnoods uit de verte,
desnoods uit de diepte.
Leer mij U te zoeken
en toon Uzelf aan wie U zoekt.
Want ik kan U niet zoeken
zonder dat U het mij leert,
en U niet vinden
zonder dat U Uzelf toont.
Laat mij U zoeken
door mijn verlangen,
naar U verlangen
door U te zoeken.
Moge ik U vinden door mijn liefde,
U liefhebben door U te vinden.”

Vincent Hunink (Radboud Univer-
siteit Nijmegen) vertaalde eerder
onder meer Thomas a Kempis, *De
rozentuin* en Bernardus van Clairvaux,
God liefhebben. Inleider Wim Verbaal
is hoogleraar klassieke talen aan de
Universiteit van Gent.